

SOCIÉTÉ ANONYME DE LA

Verhalen uit La Lys

De Brugse Poort vroeger en nu

Sinds 2009 zetten *Buurtwerk Brugse Poort* en *Bij' De Vieze Gasten* hun schouders onder het project *Brugse Poort vroeger en nu*. Samen met een groep gedreven vrijwilligers gaan ze op zoek naar getuigenissen over het verleden van de buurt. Vanaf september 2010 richtten ze zich op een nieuw thema: het textielverleden van de Brugse Poort. Ze gingen op zoek naar mensen die nog in de textiel fabrieken in de omgeving hadden gewerkt, meer bepaald in *La Société La Lys*, in de volksmond beter bekend als *De Grote Lys*.

Dit artikel belicht het textielverleden van de Brugse Poort en de onderzoeksresultaten van het project. Aan de hand van drie getuigenissen wordt een beeld geschetst van het leven in en rond de fabriek.

De Brugse Poort

De Brugse Poort is één van de beruchte volksbuurten in de 19de -eeuwse gordel van Gent. Haar naam heeft ze te danken aan de gelijknamige stadspoort, die nog tot 1860 in gebruik was. Het gebied ligt ten noordwesten van de historische stadskern.

De Brugse Poort ontstaat tijdens de boom van de industriële revolutie in de 19de eeuw. Vanaf 1830 bouwt men de ene na de andere textiel fabriek in de buurt. Algauw

wordt meer dan de helft van de oppervlakte ingenomen door fabrieksterreinen. Tussen de fabrieken leven de arbeiders, opeengepakt in kleine beluiken.

De Brugse Poort blijft eigenlijk één grote textiel fabriek tot de jaren 1960. De teloorgang van de textielnijverheid in Vlaanderen is dan compleet. De bedrijven sluiten één na één de deuren. De UCO-fabriek op de Rooigemlaan sluit als laatste in 1989.

Hoewel er vandaag bijna niets meer overblijft van het textielverleden van de buurt, is ze toch heel bepalend geweest. Het huidige stratenplan en de problemen die het met zich meebrengt (veel te veel mensen op een kleine oppervlakte bijvoorbeeld), de rijke volkscultuur, de beluiken, maar ook bepaalde parken, zoals het Groene Valleipark, het zijn allemaal erfenissen van het rijke textielverleden van de Brugse Poort.

La Société La Lys

Op 6 juli 1938 werd *La Société La Lys* gesticht door enkele prominenten in de textielwereld zoals Felix de Hemptinne, De Gandt-Vanderschueren, Pierre Rosseel en Jacob Caeneghem. Het bedrijf nam de gebouwen in van de voormalige 18de -eeuwse katoendrukkerij Durot – Clemmen. Dit bedrijf was gevestigd aan het Hembysebolwerk, op het eilandje (tus-

LYS À GAND.

Auteur: Werkgroep 'Brugse Poort vroeger en nu'

sen twee Leie-armen) aan de Nieuwe Wandeling. Doel van *La Société La Lys* was het mechanisch spinnen van vlas en hennep. Vanaf het begin van de fabriek was alles modern, men begon met het uitbouwen van de stoomvlasspinnerij voor 10.000 spullen (een tot dan toe ongeziene grootte in Gent). De spullen werden geproduceerd door de burens uit de Phoenix, een bedrijf voor metaalbewerking op de hoek van de Phoenixstraat (opgericht in 1821 door Huytten-Kerremans). De stoommachines werden geïmporteerd uit Engeland en de stoomketels kwamen uit Genève. Ondanks de crisis in de vlasnijverheid en de sociale en politieke onrust bleef het bedrijf gestaag groeien. Nog voor 1845 moest het bedrijf, om te kunnen voldoen aan de stijgende vraag, het aantal spullen verdubbelen. In 1848 maakte *La Lys* voor de eerste keer verlies maar deze neergang was slechts van korte duur. Twee jaar later maakte het bedrijf terug winst en werd het aantal spullen opnieuw verdubbeld.

De volgende 38 jaar bleef *La Lys* gestaag groeien en uitbreiden. Wanneer de fabriek in 1883 zijn hoogtepunt bereikte, nam het fabrieksterrein het hele gebied in van de huidige *Groene Vallei*. Enkel achteraan, waar nu grote appartementsblokken staan, was nog een park met een directeurswoning.

Tot voor de Eerste Wereldoorlog bleef het bedrijf vernieuwen en de productie opvoeren. In 1892 was *La Lys* het eerste bedrijf in Gent dat volledig elektrisch werd verlicht.

Begin 20ste eeuw telde de fabriek 63.500 spullen voor de vlasspinnerij en 6.400 spullen voor de jutespinnerij, er werkten bijna 3000 arbeiders, waarvan ongeveer 2000 vrouwen.

Het bedrijf kwam de opeenvolgende crisissen na de Eerste Wereldoorlog niet te boven, ondanks herhaaldelijke inkrimpingen en fusies met andere bedrijven. In 1960 sluit dit monument van de Gentse textielnijverheid definitief de deuren. In 1964-1965 werden al de gebouwen gesloopt, enkel het transformatorhuis (elektrisch onderstation) aan de Nieuwe Wandeling is nog een herinnering aan de ooit zo majestueuze *Société La Lys*.

De verhalen

Voor het onderzoek naar de geschiedenis van *La Lys* werden verschillende ex-werknemers gezocht én gevonden. Jet Vergaert (bediende in *La Lys* van 1948 tot 1956), Liliane De Ryck (haspelaarster in *La Lys* van 1947 tot 1949) en Emile 'Milo' Van de Walle (arbeider in *de Kleine Lys*) werden geïnterviewd.

Zij werden niet alleen uitgehoord over het werk en de omstandigheden in de fabrieken, maar ook over het dagelijks leven in de buurt. Waar woonden ze? Wat deden ze in hun vrije tijd? Hoe was het leven in de beluiken?

Jet Vergaert

Jet Vergaert wordt geboren in 1928 in de rode cité in de Sparrestraat (nu het Heershaegestraatje).

Tot haar twaalf jaar loopt ze school op het Hyppoliet Lammens instituut. Van haar moeder mocht ze, als ze haar best deed, verder studeren. Als ze geen goede resultaten had, moest ze in de *natte continus* gaan werken. Dit idee schrikt Jet zo af dat ze er alles aan doet om verder te mogen studeren en daar slaagt ze ook in. Op haar twaalfde mocht ze naar de handels-

Toen haar familie op een gegeven moment uit hun huis moest, deed Jet beroep op mijnheer Morel en dankzij hem werden ze hoger op de wachtlijst van de appartementen gezet. (Jet Vergaert)

school. Daar werden de meisjes opgeleid tot bediende. Ze leerden dactylografie, verschillende talen, archiveringsystemen, ... Haar opleiding op de handelsschool duurde vier jaar. Daarna ging ze, vanaf haar zestiende, gaan werken.

Jet begon in de *Sidac* in Zwijnaarde, vanaf 1948 kon ze aan de slag in *La Lys* als bediende. Ze startte als assistente van de verpleegster op de *infirmierie*. Daar diende ze de eerste zorgen toe en behandelde ze kleine verwondingen. Omdat Jet een heel heldere uiteenzetting geeft van het productieproces in vlasspinnerij *La Lys*, wordt dit hieronder eerst even toegelicht.

Het vlas wordt eerst geroot (rotten is een rottingsproces waarbij de pectine, die het vezellint op de houten bast van de vlasplant houdt, losgeweekt wordt door de inwerking van bacteriën). Voor *La Lys* gebeurde dit in de Leie, die naast de fabriek stroomde. De Leie was uiterst geschikt voor het rottingsproces, daarom kreeg ze de bijnaam 'de gouden rivier'. Daarna ging het vlas in grote 'tamboers' waar het werd gezwingeld (rondzwieren om hout en vezels los te

slaan). Dan op naar de hekelars, hierbij werden de vezels tot hekelband gemengd. De lange vlasvezels werden geeraard en gekamd om ze geschikt te maken voor het spinnen van fijne garens. De linten die van de kaarders kwamen werden dan naar de spinnerij gebracht. Die linten kwamen terecht in de *natte continu*. Hier werden bakken met water verwarmd tot zestig, soms zelfs tachtig graden. Het grove lint werd verwerkt tot draden die de spinsters op bobijnen sponnen. De *natte continu* was het vuilste en zwaarste werk in de fabriek. De temperaturen liepen er door de stoom heel hoog op, de arbeidsters stonden constant in het water, eigenlijk in de modder, en het lawaai was er oorverdovend.

Door het constante natte werk kregen de arbeidsters veel fysieke problemen. In de winter vrozen hun kleren aan hun lijf op weg naar huis. Velen kregen ook last van schimmels, vooral aan de voeten.

Na de *natte continu* gingen de bobijnen met draden naar de haspelarij. De haspelarsters sponnen strenges, dikkere en stevigere draden, van het vlas. Dit werk was een stuk droger en netter dan de *natte continu*.

Jet kwam dus in 1948 aan in *La Lys* waar ze begon in de infirmerie. Ze werd aangenomen omdat men een vrouw te kort had op de sociale dienst van de fabriek. De verpleegster/sociaal assistente moest veel huisbezoeken afleggen; bij een geboorte, ziekte, sterfgevallen, ... Dan was er op de fabriek geen vrouwelijke verpleegster meer om de vrouwen die gekwetst waren te verzorgen. Die moesten dan direct naar het ziekenhuis. De arbeidsters deden hierover hun be-

klag en zo werd Jet aangenomen. Ze diende de eerste zorgen toe en deed ook nog administratief werk, zoals de gezondheidsboekjes invullen en de werkuren van de vrouwen bijhouden voor de kinderbijslag.

De omstandigheden in *La Lys* waren voor Jet veel beter dan in *de Sidac*. Ze werd veel beter betaald, 400 frank in de week, en daarbovenop kreeg ze een dertiende maand uitbetaald en had ze veertien dagen verlof.

Ze begon om acht uur 's morgens tot twaalf uur, dan had ze twee uren pauze. Omdat de fabriek op slechts tien minuten wandelen lag van haar huis in de Kiekenstraat, kon ze over de middag thuis gaan eten. In de namiddag werkte ze van twee tot zes.

Er werkten 42 bedienden in *La Lys*, allemaal mannen met uitzondering van Jet. Hun uniformen bestonden onder andere uit een witte schort waardoor ze in de fabriek de bijnaam 'de mannen met de witte kiel' kregen. Je had twee soorten bedienden: diegenen die 'vooraan' werkten, dat was in een bediendekantoor net achter de directeurswoningen aan het Van Hembysebolwerk. Deze bedienden verzorgden de

aankoop, verkoop en het onderhoud. Ook de briefwisseling van de verschillende directeurs gebeurde door hen. Dan had je ook nog bedienden in de fabriek zelf. Die hielden zich vooral bezig met de lonen, die de arbeiders in de hand kregen.

De mannen met de witte kiel hadden niet veel contact met de arbeiders. Ze mochten zelfs vijf minuten vroeger naar huis gaan, zodat ze niet tussen de arbeiders naar buiten moesten.

In die tijd speelde Jet toneel in 't *Geluk in 't werk*, de zaal van de liberalen in de Ooievaarstraat. De secretaris van 't *Geluk in 't werk* was boekhouder in *La Lys*. Via hem krijgt Jet te horen dat twee bedienden die de briefwisseling van onder andere directeur Morel verzorgen, opgeroepen zijn voor de legerplicht. Hij raadt haar aan om haar kans te wagen en Jet biedt zich aan bij directeur Morel. Deze is gecharmeerd door Jet en haar Amerikaans klasseringssysteem en ze mag blijven om zijn briefwisseling te verzorgen.

De directeurs waren duidelijk van een andere stand, maar toch heel toegankelijk, aldus Jet. Toen haar familie op een gegeven moment uit hun huis moest, deed Jet beroep op mijnheer Morel en dankzij hem werden ze hoger op de wachtlijst van de appartementen gezet.

Morel kwam haar ook bezoeken als ze ziek was en ging kijken naar de toneelopvoering waarin ze meespeelde in

Liliane De Ryck

Liliane Anna De Ryck werd geboren op 6 maart 1933. Ze woonde samen met haar ouders, broer en twee zussen in de beluiken op de Elyzeese Velden, net aan de rand van de Brugse Poort. Haar moeder werkte in *La Lys*, haar vader in de *stekskesfabriek* (Luciferfabriek Causemille aan de Leiekaai).

Zelf startte Liliane haar carrière in de textielnijverheid op haar veertiende, ze zal tot haar achtendertigste in de fabriek werken. Eerst in *de grote Lys* (van 1947 tot 1949), later in *la Filature du Rabot*. Op 6 augustus 1947 startte Liliane in *La Lys*. Ze kreeg een werk-, reglementen- en gezondheidsboekje en kon beginnen in het vlas.

Ze startte zoals de meeste arbeidsters in het zwaarste en vuilste werk: als spinster in de *natte continu*. Maar het duurde niet lang voor Liliane naar de derde verdieping mocht, waar ze werkte als haspelaarster. Ze was een snelle leerling en bediende al snel op haar eentje een machine. Per haspelkamer werkten er vijftig vrouwen, die elk één machine bedienden. ■■■

Er was maar één toilet voor heel het beluik, dat om beurten door de bewoners werd schoongemaakt. (Liliane De Ryck)

't *Geluk in 't werk*. Jet beschrijft hem als afstandelijk, maar hij hielp de mensen. Toen ze in 1956 vertrok uit *La Lys* vertelde men haar dat mijnheer Morel zo een spijt had: "Je regrette beaucoup. Mademoiselle Vergaert etait si agréable a regarder..."

Jet vertrok in 1956 met spijt in het hart, maar het ging toen al heel slecht met de fabriek en Jet had zicht op ander werk. Ze werkte nergens nog zo graag als in *de Grote Lys*: ze werd er gerespecteerd en van jaloezie onder de bedienden was er, in tegenstelling tot haar latere werkplek, geen sprake.

Jet had in *La Lys* als bediende, zeker de laatste jaren toen ze de briefwisseling van mijnheer Morel verzorgde, niet veel contact met de arbeiders, maar ze woonde er wel middenin. Haar kindertijd bracht ze door in de beluiken in de Sparrestraat, later verhuisde de familie naar de Kiekenstraat.

Haar moeder had zelf nog in de *natte continu* gewerkt en was één van de weinige vrouwen in het cité die kon lezen en schrijven. Bij Jet thuis was het een komen en gaan van vrouwen die hulp kwamen vragen bij het invullen van papieren, het schrijven van brieven, ... Hun huis kreeg dan ook al snel de bijnaam 'kommeerehuizeke' (roddelhuis).

Jet en haar vriendinnen gingen vooral uit in de Meibloemstraat, naar de zaal van de socialisten (bestaat nu nog steeds). Ze gingen ook vaak naar cinema Ganda op de Bevrijdingslaan. En natuurlijk stond ze op de planken in 't *Geluk in 't werk*.

“Manneke ik sta zeikend nat”, ik dacht dat ze had geplast waar ze stond ... (Emile Van de Walle)

Haar eerste loon bedroeg 200 frank per week, maar door hard te werken werd dit snel 400 frank. Toen het ploegensysteem zijn intrede deed in 1949, verdiende ze nog meer.

Er waren drie ploegen. In de beginperiode deed ze een ploeg van zeven uur 's ochtends tot drie uur in de namiddag, later werd dit opgedeeld in twee perioden van vier uur namelijk van zeven tot elf uur in de voormiddag en van drie tot zeven uur in de namiddag. Daarna werd het terug van elf uur tot zeven uur. Wanneer er acht uur na elkaar werd gewerkt, was er na vier uur een pauze van 30 minuten voorzien. Liliane werkte het liefst in de late shift. Ze kon haar uren vaak omwisselen met andere arbeidsters, want voor de vrouwen met kinderen was het moeilijk om zo laat te werken.

Hoewel het werk zwaar was, werkte Liliane graag in *La Lys*. Ze verdiende er goed en toen het ploegensysteem ingevoerd werd, kon ze naar huis gaan om te eten. De inkomsten van Liliane waren broodnodig in het gezin. Ze verschilde elf en veertien jaar met haar jongste broer en zus. Het was niet evident om rond te

komen. Als Liliane thuiskwam van de fabriek, wachtten er nog een pak huishoudelijke taken op haar.

Het leven in de beluiken was zwaar. Ze deelden met zes drie kleine kamertjes. Er was maar één toilet voor heel het beluik, dat om beurten door de bewoners werd schoongemaakt. Liliane nam naast haar vaste taken ook vaak nog de kuisbeurt van de burens over, zo kon ze een centje bijverdienen.

Vanaf haar zestiende ging Liliane uit. Ze ging graag dansen, naar de cinema en soms ging ze naar het toneel kijken in *'t Geluk in 't werk*. In 1949 leert Liliane, tijdens een avondje dansen, Charles kennen. Drie jaar later trouwen ze. In 1954 wordt Berlinda, hun enige dochter, geboren.

Emile 'Milo' Van de Walle

Milo is een buitenbeentje in de reeks van geïnterviewden. Hij werkte niet in *de Grote Lys*, maar in *de Kleine Lys*; het bedrijf Morel-Verbeke aan de overkant van de Leie. Milo arriveerde begin jaren 1960 in de Brugse Poort, *de Grote Lys* was dan al gesloten. Maar het werk in *de Kleine Lys* was hetzelfde. Morel-Verbeke was ook een vlasspinnerij, gespecialiseerd in de fijnere garens.

Milo arriveerde dus begin jaren 1960 in de Brugse Poort om te gaan werken in de fabriek. Hij kwam van de *boerenbuiten*, van Oostakker. Op zijn zestiende startte hij als *spoelenaftrekker* in de *natte continu*. De *spoelenaftrekkers* moesten de smurrie die in de aluminium bakken van de *natte continu* achterbleef

opkuisen. Dat goedje stonk verschrikkelijk en ze hadden maar één kostuum voor de hele week. Van maandag tot zaterdag werkten ze in twee ploegen: de vroege (van zeven tot drie uur) en de late (van twaalf tot acht uur). Milo stonk iedere avond verschrikkelijk, het leek wel alsof de geur in zijn poriën kroop. Als ze op zondag, de enige vrij dag, uitgingen, dan konden de mensen al van kilometers ver ruiken dat de arbeiders van 't vlas in aantocht waren.

Het hele gebeuren in de *natte continu* maakte een grote indruk op Milo, de jongen *van den buiten*. De vrouwen die er werkten waren door de hitte heel licht gekleed, bovendien plakten hun kleren door het vocht aan hun lichaam. Milo keek als zestienjarige de ogen uit zijn lijf! Als echte kwajongens gingen ze op hun buik liggen om onder de rokken van de *meulevrouwen* (*'meule' verwijst hier naar spinnmolen*) te kijken. Die moesten telkens als er een nieuwe bobijn op de machine werd gestoken op de toppen van hun tenen gaan staan...

Milo verstond in het begin ook niets van het Gentse dialect, met allerhande misverstanden tot gevolg. Zo was er een *meulevrouw* met een lange rok in de fabriek en in zijn begindagen zei ze vaak: *“Manneke ik sta zeikend nat”*, Milo dacht dat ze had geplast waar ze stond

... ze bedoelde natuurlijk gewoon dat ze kletsnat was door de stoom en het werk.

De arbeiders kwamen van overal om in de fabriek te werken en waren vaak heel lang onderweg. Milo zelf was twee uur en een half onderweg om op zijn werk te geraken. Gelukkig deed hij vooral de late shift.

Milo heeft zelf nooit in de beluiken gewoond, maar hij kan er ontelbaar veel verhalen over vertellen.

De mensen verdienden niet veel en er waren veel cafeetjes in de buurt. Zondag was de enige vrije dag, iedereen zat dan op café, tot op straat en er werd serieus wat alcohol verzet! In de Leiestraat was er elk jaar een groot *gebuurtefeest* (soms vier dagen lang!) met verkleed- en drinkpartijen à volonté.

Op maandag moest Milo al vroeg in de fabriek zijn en vaak ging hij de mensen wakker maken die de vroege shift hadden. Hij ging van huis tot huis tot iedereen wakker was die moest gaan werken. Veel arbeiders stonken en waren ziek. Daar kwam dan nog eens de drank bij, in combinatie met de hitte in de *natte continu*, het maakte dat de maandag de zwaarste werkdag was.

Ook Milo werkte graag in de fabriek. De omstandigheden waren misschien slecht, maar de grote solidariteit onder de arbeiders maakte dat het aangenaam werken was.

Tot slot

Hoewel de omstandigheden en het werk in de textiel fabrieken heel zwaar waren, houden Jet, Milo en Liliane toch vooral goede herinneringen over aan hun periode in de fabriek.

Nochtans zijn de horrorverhalen over de omstandigheden waarin de arbeiders moesten werken niet uit de lucht gegrepen. Vooral de arbeidsters in de *natte continu* kregen het zwaar te verduren. Zware brandwonden, opengereten vingers en handen, schimmels, longontstekingen, waterkanker aan de handen; het zijn maar enkele voorbeelden van de risico's die het werken in de

textiel fabrieken met zich meebracht.

De positieve toon van de interviews kan voor een deel wel verklaard worden. De omstandigheden in *La Lys* waren namelijk beter dan die in de andere textiel fabrieken in Gent. De werknemers werden beter betaald en ook de zorgverlening was beter. Naast de verplegers en verpleegsters die werkten in de fabriek en dus ook de sociale dienstverlening op zich namen, kwam er iedere maand een dokter langs om de arbeiders te onderzoeken en behandelen.

Een deel van de positieve noot is ook te wijten aan nostalgie, heimwee naar de gezelligheid van de beluiken, waar iedereen elkaar kende en hielp. Samen met de fabrieken is ook een groot deel van het sociale en culturele leven in de buurt weggevallen. Zo waren er in de buurt vier bioscopen: de Rio in de Meibloemstraat, de Ganda op de Bevrijdingslaan, de Novy in de Blazoenstraat en de City in de Noordstraat. Ook de vele feestzalen en het poppentheater behoren al lang tot de verleden tijd.

Gelukkig zijn de levensomstandigheden er in de buurt ondertussen wel fel op vooruit gegaan. De Grote Lys liet de buurt een prachtige groene ruimte na, ondertussen omgetoverd tot het Groene Valleipark. Het leven in de beluiken is nog steeds gezellig, maar nu met plaats genoeg voor iedereen die er woont. ■

BRONNEN

Literatuur

- Bonte, Maud, e.a., *De Coupure in Gent*, Gent, 2010
- Bockstael, Philippe, *Archiefbeelden Gent, deel 7: het Westen en het Noorden*, Gent, 2009
- Boone Marc en Deneckere, Gita, *Gent, stad van alle tijden*, Gent, 2010

Interviews

- Interview met Jet Vergaert op 10 januari 2011
- Interview met Liliane De Ryck op 7 december 2010
- Interview met Emile Van de Walle op 18 januari 2011

Textielarbeidster aan het werk in La Lys
Collectie AMSAB